

הסיוע האמריקני בעת חירום לישראל

- גבולות הידידות ומגבלותיה

הרכבת האווירית האמריקנית לישראל במלחמת יום הכיפורים - מבצע Nickel Grass - נתפסת עד היום כדוגמא לאחד הביטויים המשמעותיים ביותר בתולדות מערכת היחסים האסטרטגית בין מדינת ישראל לארה"ב. לסיוע זה שהושט לישראל בשעת חירום - ולפוטנציאל שבמימוש בזמן מלחמה גם בעתיד - השפעה אדירה כמונחי הרתעה וניהול מלאים. הבנת הדינמיקה הפוליטית בווינגטון של אותם ימים, בהשוואה לימינו אלה, ומבט למציאות האזורית-האסטרטגית הנוכחית יכולים לסייע בהבנת השיקולים האמריקניים בשאלת התמיכה הצבאית-לוגיסטית בישראל בעת מלחמה ומתיחות גם בעתיד

סא"ל אביעד סלע

מבוא

האם הרכבת האווירית (Airlift) האמריקנית לישראל במלחמת יום הכיפורים, שנמשכה 32 ימים, בין ה-13 באוקטובר ל-14 בנובמבר 1973, יכולה להיות מודל

להסתמכות ישראלית על הספקת ציוד צבאי אמריקני בזמן מלחמה גם בעתיד? התשובה לשאלה זו מורכבת.¹ מאמר זה בא לתאר את מסכת השיקולים האמריקנית בשבוע הראשון למלחמה, שבו בקשות ישראל לקבל ציוד צבאי נתקלו במהלכי השהיה מצד הממשל בווינגטון - גם כאשר הצמרת המדינית בירושלים הציגה

בפני ארה"ב תחזיות אפוקליפטיות באשר לאיום הקיומי שבו מצויה הייתה, לדעתה, ישראל. על בסיס חקר המקרה של הסיוע האמריקני לישראל במלחמת יום הכיפורים מנסה חלקו השני של המאמר להניח מסד להבנת השיקולים האמריקניים האפשריים אם וכאשר תזדקק ישראל לסיוע חירום גם בעתיד.

השבוע הראשון למלחמה

בבוקרו של יום המלחמה השני, 7 באוקטובר 1973, דנו לראשונה שר הביטחון דיין והרמטכ"ל אלעזר בשאלה האם לפנות לארה"ב לקבלת אמצעי מלחמה, בעיקר מטוסים, כתחליף לאבדות שספג צה"ל.² רשימת רכש הועברה

האם הרכבת האווירית
האמריקנית לישראל במלחמת
יום הכיפורים, יכולה להיות מודל
להסתמכות ישראלית על
הספקת ציוד צבאי אמריקני בזמן
מלחמה גם בעתיד?

לאמריקנים על-ידי נספח צה"ל בווינגטון, אלוף מוטה גור, בשעות הבוקר (שעון ארה"ב), ובשעות הצהריים העבירה השגרירות בקשת רכש נוספת לידי ברנט סקוקרופט, עוזרו של הנרי קיסינג'ר, שהיה באותה עת יועץ הנשיא לביטחון לאומי ומזכיר המדינה. דיון ראשון בארה"ב על הרשימות שהגישה ישראל צפוי היה להתקיים רק בשעות אחרי הצהריים, ולנציגי ישראל בארה"ב נאמר קודם לכן, כי צפויה הסתייגות אמריקנית מבקשות הרכש שהעבירו.

באותו שלב, בין יום המלחמה השני לשלישי (7-8 באוקטובר), דווקא כאשר

עמדה ישראל בפני מצוקה בחזית, נתקלה התמיכה שביקשה בגרירת רגליים אמריקנית, שבבסיסה נחו ההנחות והשיקולים הבאים:

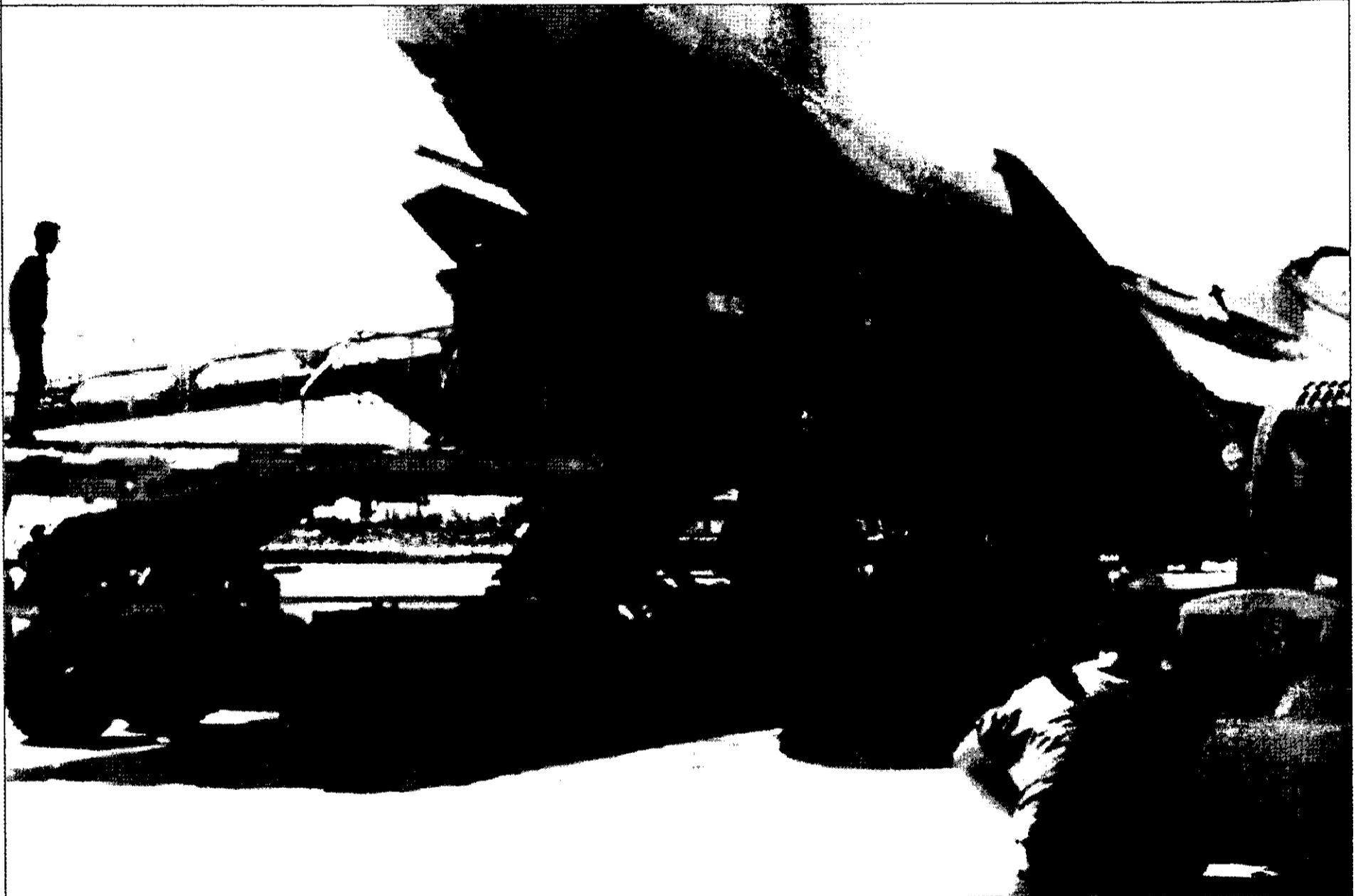
■ התקיים מאמץ אמריקני עליון לשימור הדטנט עם בריה"מ במגמה למנוע כל מעורבות פעילה במלחמה של שתי המעצמות. ההצעה האמריקנית שהועברה לסובייטים - לקרוא לכינוס מועצת הביטחון כדי להחליט על הפסקת אש - הייתה איתות בדבר עניינה של ארה"ב לתעל את הסכסוך לאפיקים מדיניים ולשמור על מידה של תיאום, שיפחית סכנה אפשרית לעימות בין המעצמות היה ותימשך המלחמה.

■ מראשית המלחמה היו האמריקנים בטוחים שישראל תזכה בניצחון מהיר. הערכת ה-CIA, שהוצגה לדרג המדיני בארה"ב, הייתה שישראל תחזיר לעצמה את היוזמה כבר למחרת היום, 8 באוקטובר, ושתנחל ניצחון במלחמה בסוף-השבוע. עוד העריך ה-CIA כי המאמץ

העיקרי של ישראל יופנה בתחילה לחזית הסורית, ולאחר מכן יופנה לגזרה המצרית.³ גם בפנייה לבריה"מ ניכר ביטחון אמריקני בניצחון ישראלי קרוב. ארה"ב ניסתה לשכנע את הסובייטים שכינוס מועצת הביטחון בתוך 72 שעות עשוי להועיל גם להם, שכן לאחר מתקפת נגד של צה"ל סביר להניח שיורע מצבן של מצרים ושל סוריה. ■
לאמריקנים היה אינטרס להפגין עמדה בעלת אופי לכאורה נייטרלי כעמדת מוצא נוחה לפרק הזמן שלאחר המלחמה, כך שבכוחם יהיה למלא תפקיד מוביל

לא נועדה לכבוש את כל סיני, אלא רק לערער את הסטטוס-קוו, מאחר שהניחו כי ללא משבר לא ניתן יהיה להניע פעילות דיפלומטית.⁴
מכל הבחינות ברור היה לצמרת האמריקנית, שמתן אספקה צבאית לישראל באותו שלב אינה אינטרס אמריקני כלל ועיקר. ברמה הבין-לאומית הייתה הספקה מסיבית לישראל גורמת לכך שארה"ב הייתה נתפסת בתור המעצמה הראשונה שהתערבה בסכסוך, מה שהיה גורר מעורבות סובייטית לטובת מצרים וסוריה. התוצאה הייתה יכולה

ציוד צבאי אמריקני נפרק בנמל התעופה בלוד ממטוס "גלקסי"

במבצע Nickel Grass הועברו לישראל באמצעות הרכבת האווירית 22,305 טונות של ציוד במשך 32 ימים, עד ל-14 בנובמבר. נספרו 421 טיסות של מטוסי C-141, שנשאו 11,632 טונות ציוד ואספקה, ו-145 טיסות של מטוסי C-5, שנשאו מטען מצטבר במשקל של 10,673 טונות. מדובר בממוצע של כ-18 מטוסים אמריקניים מדי יום

במהלכים המדיניים באיזור בלא מעורבות סובייטית רצינית ומתוך כוונה לקדם את מערכת יחסיה של ארה"ב עם מדינות ערב.

■ האמריקנים סברו כי בכוונת סאדאת לקיים מהלך צבאי מוגבל בלבד, וזאת על בסיס שדרים שהחלו להעביר המצרים זמן קצר אחרי פרוץ הקרבות ב"ערוץ האחורי" (כינוי לערוץ המגעים החשאיים שהתנהלו בין קיסנינג'ר לבין יועץ הנשיא סאדאת לביטחון לאומי, חאפז איסמאעיל מאז קיץ 1972). ואכן, בדיון הערכת מצב, שנערך ב-7 באוקטובר בערב, כבר העריך קיסנינג'ר שצבא מצרים ישלים את חציית התעלה ואחר כך יעצור ויתחפר במקום. להערכת קיסנינג'ר, המלחמה שהמצרים פתחו בה

להיות הרסנית מבחינתה של ארה"ב, שכן היא הייתה אולי נאלצת – לטובת אינטרס אזורי (ישראל) – לשלם מחיר גבוה שהסובייטים היו מנסים לגבות בהמשך כדי להשיב הדטנט על כנו. במציאות של המלחמה הקרה מדובר היה בהפסד אסטרטגי. גם משיקולים אזוריים לא נכון היה בראייה אמריקנית להחליט באותו שלב מוקדם על סיוע מסיבי לישראל. המהלך המרכזי שהובילה ארה"ב באותו הזמן – לקדם הפסקת אש במועצת הביטחון – היה נתקל, קרוב לוודאי, בסירוב ערבי וסובייטי, אילו הייתה נוקטת ארה"ב באופן כה ברור עמדה חד-צדדית לטובת ישראל. כל זאת, כאמור, בשעה שהאמריקנים העריכו כי ישראל תגבר על צבאות מצרים וסוריה בתוך ימים ספורים, וממילא סברו

ששאלת הרכבת האווירית עוד בימי הלחימה תתברר כלא מעשית.

בתום אותה הערכת מצב ב־7 באוקטובר בלילה קיבל הנשיא ניקסון – בפעם הראשונה – עדכון בדבר רשימות הציוד שהעבירה ישראל. קיסנינג'ר המתין עד לאחר ששב הנשיא מסיור בפלורידה, ואז הציג בפניו את מסקנותיו מדיון הערב בכלל היבטי המשבר במזרח התיכון. סוגיית הסיוע נשזרה במכלול הרחב יותר, וקיסנינג'ר הציג את עמדתו כי ארה"ב מצויה בעמדה טובה, שתאפשר לה לצאת מתוך המשבר בלא נזק לאינטרסים החיוניים שלה.⁵ כאמור, ארה"ב ציפתה באותה נקודת זמן לסיום מוקדם של הלחימה –

ובהצלחה צבאית של ישראל – ולכן הסיקה שנכון תעשה אם תימנע מהספקת נשק לישראל בכמות משמעותית.⁶ לאור זאת גיבשו האמריקנים טקטיקה מדינית ביחס לישראל, שנשענה על שני מרכיבים:

■ הצגת חזות בפני ישראל של נכונות לכאורה לספק את בקשותיה לרכש. חיוני היה בעיני הנשיא ניקסון לשמר את אמינותה של ארה"ב בעיני ישראל בשעת

משבר, שאם לא כן, העריך, ייקשה עליה בעתיד לשכנע את ישראל להסכים לנסיגה במסגרת הסדרי שלום במזרח התיכון בכפוף לערובות ביטחוניות אמריקניות.⁷

■ הממשל רצה להבהיר לישראל כי ישנם קשיים באישור הסיוע. קיסנינג'ר הבהיר לנציגים הישראלים כי הוא היה מוכן להעניק את הסיוע כבר מהרגע הראשון, אך משרד ההגנה הוא שמונע את הדבר משיקולים הקשורים למכלול יחסיה של ארה"ב עם מדינות ערב. על-פי עדותו של ויליאם קוונדט, שהיה חבר במועצה לביטחון לאומי, מדובר היה בלא יותר מאשר תכסיס, שעליו חזר קיסנינג'ר שוב ושוב במגעיו עם השגריר שמחה דיניץ.⁸ שר ההגנה, ג'יימס שלזינגר, סיפר בדיעבד כי בשבוע הראשון למלחמה הנחה אותו הבית הלבן כי יש לספק לישראל ציוד צבאי – אך רק על בסיס של "שלם וקח" (Cash and Carry), ומכך הבין שמדובר היה בכל מקרה במכסות סיוע מוגבלות ביותר.

בבוקר ה־8 באוקטובר הגישה ישראל רשימת רכש נוספת, אשר כללה הפעם גם 48 מטוסי "פנטום" ו־300 טנקים. ניכר היה מאופי הבקשות ומהיקפן כי ישראל לא השכילה באותו

זמן להתמקד במשימה הדחופה ביותר: לרכז את מלוא השפעתה כדי לנסות להטות את עמדת הממשל בסוגיית הסיוע. תחת זאת המשיכה ישראל להזרים רשימות רכש, כולל של פלטפורמות גדולות וכבדות, שעמדו בניגוד לאופי המעורבות המוגבלת לטובת ישראל שבחרה ארה"ב לנקוט. אילו הייתה מספקת פריטים אלה, עלולה הייתה ארה"ב להקטין את עניין הצדדים בהפסקת הלחימה ולהביא לחיסול הסיכוי להפסקת אש.

ב־9 באוקטובר כבר ברור היה לאמריקנים כי המציאות הדיפלומטית והמצב בשטח לא תאמו את תחזיותיהם האופטימיות. בימים שלאחר מכן התפוגגה ההערכה

בוושינגטון בדבר ניצחון ישראלי צבאי מהיר ומוחלט בשתי חזיתות; החלה להישחק ההנחה האמריקנית שלפיה הסובייטים הם גורם המרסן את סוריה ואת מצרים; והלחץ מצד ישראל לקבלת הסיוע הלך וגבר.

באותו היום – 9 באוקטובר – לאחר שעבר צה"ל למתקפת נגד, החלו הסובייטים לחשוש שמא מדובר בהיפוך המגמה בחזית הסורית. שיקול מוביל מבחינתה של מוסקבה היה למנוע את קריסתם של הכוחות

הסוריים. ואכן ב־10 באוקטובר החלה בריה"מ לתספק את סוריה באמצעות רכבת אווירית, ולמחרת היום החלה במשלוחים גם למצרים.

הפעלת הרכבת האווירית הסובייטית יצרה מציאות חדשה וסבוכה. הפעלתה באורח חד-צדדי על-ידי מוסקבה סתרה את ההבנה שהייתה קיימת בעיני ארה"ב בדבר הצורך להשיג הפסקת אש בהקדם; היא הגבירה את הסכנה ששתי המעצמות תיגררנה לסכסוך אזורי, ובעיני וושינגטון הציבה את הסובייטים במעמד העלול לאפשר להם לגרוף רווחים מדיניים במזרח התיכון על חשבונה של ארה"ב. האמריקנים הסיקו מכך כי יהיה עליהם להגביר את המאמץ המדיני כדי להביא לסיום מהיר של המלחמה.

בה בעת לא יכלה ארה"ב לעמוד מנגד באחת משעותיה הקשות של ישראל, כאשר החלה הספקה סדירה ומסיבית של נשק סובייטי למדינות ערב. באותו היום (9 באוקטובר) אישר הנשיא ניקסון משלוחי סיוע לישראל, אך עדיין בכמויות קטנות ובמטוסי "אל-על" כדי לשמור על צדודית נמוכה של מעורבות אמריקנית בסכסוך. גם כאשר דובר על האפשרות לתת סיוע בכמויות גדולות יותר, שקלו

האמריקנים את החלופה להעביר את האספקה במטוסים שכורים ולא באמצעות מטוסים אמריקניים. בכך רצתה ארה"ב להעביר מסר כפול לבריה"מ: הראשון – על היעדר עניינה להביא את הסכסוך האזורי במזרח התיכון לכלל סכסוך ישיר בין המעצמות; והשני – שלא תפקיר את ישראל, במיוחד כאשר הסובייטים מתספקים את בעלי בריתם. ואכן ב-10 באוקטובר, היום שבו הגיעו המשלוחים הסובייטיים הראשונים לדמשק, הגיע גם המשלוח האמריקני הראשון לישראל. משלוח זה יצא מבסיס הצי אוקיאנה שליד נורפוק

שבמדינת וירג'יניה. הוא לא היה חלק מהרכבת האווירית לישראל, שהחלה לפעול רק מאוחר יותר, ב-13 באוקטובר – שבוע לאחר פרוץ הקרבות.

שאלת המפתח היא, האם שיקוליה של ממשלת ישראל ערב המלחמה שלא לצאת להתקפת מנע מקדימה – בניגוד להמלצתו של הרמטכ"ל, דדו – היו נכונים או הריסניים. כזכור, את הכף נגד הנחתתה

של מכה אווירית מקדימה היטה החשש של ראש הממשלה מאיר כי ישראל תיתפס כאחראית לפרוץ המלחמה ובשל כך תימנע ארה"ב מלהעניק לה סיוע מדיני וצבאי. תשובה לשאלה זו ראוי לנתח בשלושה מישורים:

■ הסביבה הפסיכולוגית שבה פעלה גולדה מאיר. בימים שלפני פרוץ המלחמה, כאשר הערכות המודיעין דיברו על "סבירות נמוכה" למלחמה, לא ראתה ראש הממשלה שום טעם לגרום לפריצתה הוודאית באמצעות גיוס מילואים, קל וחומר בהנחתתה של מכת מנע. כשהשתנתה הערכת אמ"ן בבוקר ה-6 באוקטובר, ניצבה גולדה

בין עמדת הרמטכ"ל דדו, שהאיץ בה לאשר גיוס מילואים ולהנחית מכת נגד אווירית מקדימה, לבין עמדת שר הביטחון, דיין, שתמך אומנם בגיוס מוגבל, אך התנגד בנחרצות למכת הנגד. לחיזוק עמדתו טען דיין כי נכון בבוקר ה-6 באוקטובר אין ארה"ב מזהה הכנות מצד

סוריה ומצרים למלחמה. אפשר להניח כי גולדה סברה שאם כך נראים פני הדברים בארה"ב, יקטן מאוד הסיכוי לזכות בסיוע אמריקני אם תהלום ישראל ראשונה. בלב כבד הכריעה איפוא ראש הממשלה, כחמש שעות לפני פרוץ המלחמה, בזכות עמדתו של דיין.

■ הסביבה המדינית. שגריר ארה"ב, קנת קיטינג, העביר לישראל אזהרות חוזרות ונשנות מניקסון ומקיסינג'ר, לבל תיתפס ישראל כאחראית לפתיחת המלחמה. גולדה יכלה אולי להסיק מכך שבעוד ארה"ב לוחצת עליה להימנע ממלחמה, סביר להניח שבאר-תו הזמן מרסנים הסובייטים את מדינות ערב ומונעים מהן לפתוח במלחמה.

■ מחיר הטעות. נראה כי גם בשעות שלפני פרוץ המלחמה העריכה ראש הממשלה כי הצבא הסדיר יוכל לבלום את צבאות מצרים וסוריה. אם בכל מקרה צפויה תבוסה למצרים ולסורים, חשבה לעצמה כנראה גולדה, לשם מה להסתכן במשבר

חמור עם ארה"ב בעבור הנחתתה של מכת מנע? הלקח ההיסטורי מלמד כי בארה"ב השיקולים באשר למתן סיוע בעת חירום לישראל נשענו הרבה יותר על אינטרסים אמריקניים רחבים, פחות על האינטרס להתייצב באופן ברור לצידה של ישראל ומעט – אם בכלל – על שאלת

אחריותה של ישראל למלחמה. ניתן לראות עמדה אמריקנית זו בכל שלוש התקופות הרלוונטיות לסוגיה של סיוע החירום לישראל: בימים שלפני המלחמה, ובשבוע הראשון למלחמה, כשארה"ב לא הזדרזה לספק את צורכיה של ישראל משיקולים שבין המעצמות ומתוך ראייה אזורית רחבה; ובתקופת הזמן השלישית, החל מה-13 באוקטובר, כאשר כבר ברור היה לושינגטון שתמיכתה הלוגיסטית באופן מלא בישראל הינה, למעשה, יצירת איזון לסיוע שהחלו הסובייטים להזרים לסוריה ולמצרים.

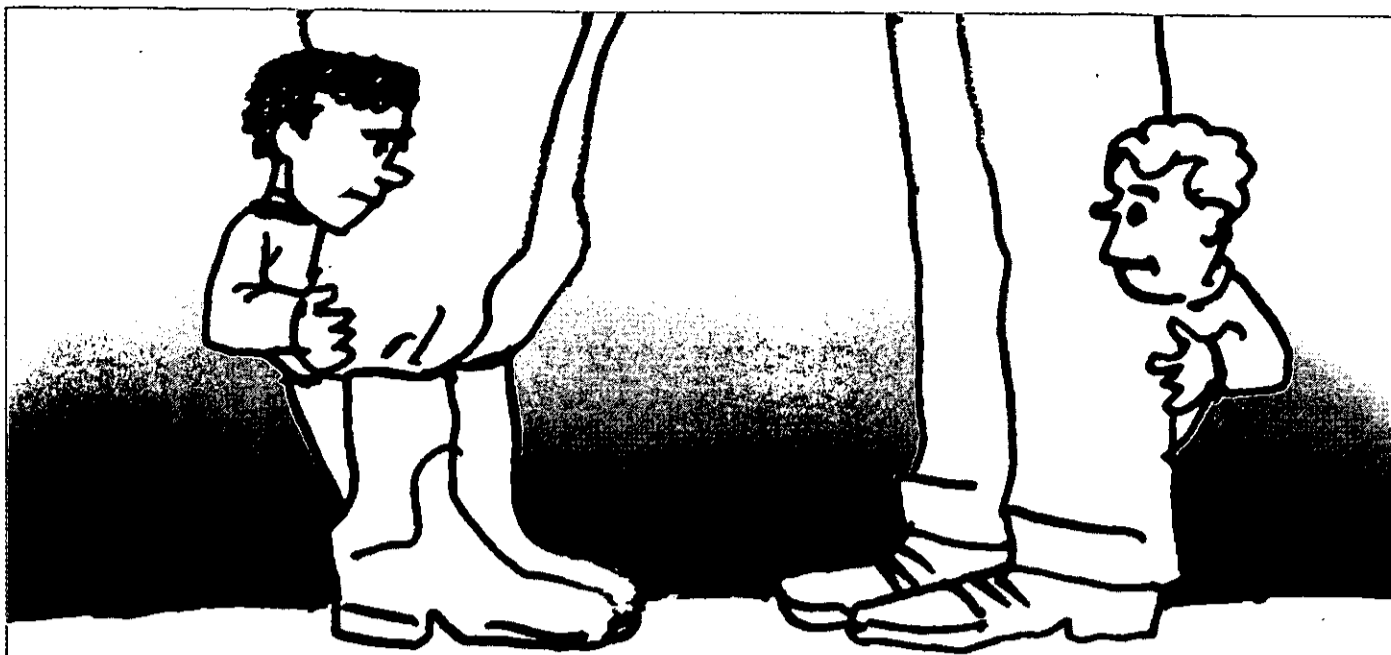
ראשי הדרג המדיני באותן השנים, ראש הממשלה מאיר ושר הביטחון דיין, נתנו ברבות השנים את גרסאותיהם

קיסינג'ר, דיין ודדו נפגשים זמן קצר לאחר תום מלחמת יום הכיפורים. בשבוע הראשון למלחמה היה שר החוץ האמריקני משוכנע שמשלוחי נשק לישראל נוגדים את האינטרס האמריקני, ולכן הוא מנע אותם

הלקח ההיסטורי מלמד, כי בארה"ב השיקולים באשר למתן סיוע בעת חירום לישראל נשענו הרבה יותר על אינטרסים אמריקניים רחבים, פחות על האינטרס להתייצב באופן ברור לצידה של ישראל ומעט – אם בכלל – על שאלת אחריותה של ישראל למלחמה

היו תולדה של אילוצים מדיניים שנבעו מעומקה ומאופיה של מעורבות ארה"ב במלחמה, ולא פרי דפ"אות לוגיסטיות אשר גובשו על בסיס מקצועי.¹⁴ למשל, בימים שעוד דובר על הספקת ציוד בהיקף מוגבל בלבד לישראל, נבחנה תוכנית להטיס את הציוד לבסיסים בחוף המזרחי של ארה"ב, ומשם להעמיס את התכולה על מטוסי "אל-על" ולהטיסה לישראל. תוכנית נוספת הייתה להטעין את מטוסי "אל-על" בבסיס האוויר לאחס (Lajes) שבאיים

ביום שבו הגיעו משלוחי הנשק הסובייטיים הראשונים לדמשק, הגיע גם משלוח הנשק האמריקני הראשון לישראל

האזוריים. אפשרות אחרת שנבחנה הייתה לחכור מטוסים מסחריים עבור המבצע. לא נבחנה חלופה להטסה ישירה של הציוד לישראל באמצעות מטוסי מטען אמריקניים.

מגבלה לוגיסטית שהתגלתה הייתה מספרם וגודלם של המטוסים שיכלה ישראל להעמיד לרשות המבצע. בימים הראשונים, שבהם איפשרה ארה"ב את העברת הסיוע במטוסים ישראלים בלבד, עשתה ישראל שימוש ב-8 מטוסי "אל-על" מסוג "בואינג 707" ו"בואינג 747" לשינוע 5.5 אלף טונות של ציוד מארה"ב. אלא שלא די היה במספר הזה ובדגמים האלה של המטוסים כדי להכיל את כל כמויות המטען הנדרשות.

גם את עניין התדלוק היה צריך לסכם. נתיב הטיסה הארוך מארה"ב לישראל חייב נחיתת ביניים. מדינות אירופה סירבו שהסיוע לישראל ייצא מתחומן או יעבור במרחב האווירי שלהן, מחשש פן יביא הדבר לחרם נפט ערבי עליהן. ארה"ב פנתה לפורטוגל, כדי שתאשר חניית ביניים לתדלוק בבסיס לאחס. פורטוגל לא אישרה מייד את הבקשה, אך נתרצתה בהמשך. גם ציוד שנמשך מקרב יחידות ארה"ב המוצבות במערב גרמניה הוטס לבסיס לאחס ומשם לישראל; ונתיב טיסות הסיוע החל מ-22 באוקטובר הועתק אל מדרום לכרתים בשל תלונה שהפנתה ממשלת יוון.

השינוי הדרמטי במדיניות האמריקנית חל בבוקר ה-13 באוקטובר, שעון ארה"ב. אז הורה הנשיא ניקסון לשלוח

לישראל ציוד צבאי בדרך האוויר – ומאותו מועד בהיקף מלא. את ההחלטה קיבל הנשיא לאחר שהיה ברור לארה"ב כי סאדאת מסרב להפסקת אש.¹⁵ החלטתו של ניקסון באה, כאמור, בתגובה להתערבות הסובייטית לטובת הצד הערבי, אך בוויינגטון כבר הכינו

סדרת טיעונים מדיניים עבור מדינות ערב בשאלת הסיוע לישראל. סוכם בממשל כי באוזני מדינות ערב תצדיק ארה"ב את הסיוע בכך שתנצלו כמנוף השפעה על ישראל כדי להשיג הסדר שלום צודק.

החלטת הנשיא לסייע לישראל איפשרה מאותו שלב להעביר אספקה בטיסות ישירות לישראל באמצעות מטוסי

לנושא. גולדה טענה לאחר המלחמה, כי אילו הייתה מורה לצה"ל לפתוח בהתקפת המנע, לא הייתה זוכה ישראל לרכבת האווירית, שחסכה לה קורבנות רבים.¹⁰ דיין סבר שעל ישראל היה לספק לארה"ב את מלוא ההוכחה שאין רצונה במלחמה. כמו כן הוא היה משוכנע שאילו הייתה האחריות למלחמה מוטלת על ישראל, ואפילו מדובר היה בהתקפת נגד מקדימה במלחמה שלא היא יזמה, "לא היינו מקבלים מארה"ב מסמר אחד".¹¹ ברור איפוא ששאלת הסיוע האמריקני הייתה שיקול מרכזי בעיניהם של מקבלי ההחלטות בישראל. אולם העובדה היא שארה"ב נמנעה מלתת לישראל סיוע הכרחי בשבוע הראשון למלחמה בלי שום קשר לכך שלא היא פתחה במלחמה. מכך ניתן להסיק שהצמרת המדינית בישראל לא הבינה כי מתן סיוע צבאי מידי לישראל בהיקף גדול נוגד את האינטרסים הבסיסיים של ארה"ב. מהמסקנה הזאת עולה מייד מסקנה נוספת: ישראל שילמה מחיר גבוה מאוד על החלטתה שלא לפתוח בהתקפת נגד מקדימה.

מבצע Nickel Grass

במטה של פיקוד התובלה האווירית של ארה"ב (Military Airlift Command – MAC)¹² שבבסיס סקוט באילינוי העריך מפקד הפיקוד, גנרל פול קרלטון, כבר מראשית המערכה, כי הוא עשוי להידרש למשימות תובלה לישראל. לכן הוא החל בהכנות ראשוניות לאפשרות זו כבר

ב-7 באוקטובר. לא היו פקודות מבצע מסודרות להפעלתה של רכבת אווירית לישראל, ועל סמך דו"ח "מבקר המדינה" בארה"ב, שבדק את מבצע הסיוע לישראל, לא הייתה קיימת תוכנית מגירה, בין השאר מכיוון שישראל נמנעה מלספק את

המידע הדרוש כדי לעצב תוכנית כזאת (מן הסתם משיקולי חשיפה).¹³ מבחינה זו מדובר היה איפוא בציוד שהוגדר זמין על-ידי מפקדת MAC ולא בתכנון סדור של אמצעים ושל כמויות שהיו ידועים מראש ואשר יועדו לישראל בעת חירום. בימים שלאחר מכן עבר תכנונו של מבצע ההספקה לישראל, כפי שנעשה ב-MAC, תמורות ושינויים רבים. אלה

מדינות אירופה סירבו שהסיוע לישראל ייצא מתחומן או יעבור במרחב האווירי שלהן, מחשש פן יביא הדבר לחרם נפט ערבי עליהן

התובלה האמריקניים הגדולים מסוג C-5 ("גלקסי"). בסיס לאחסן שימש מאותו זמן לתדלוק בלבד של מטוסי הקרב שנמסרו לישראל ומטוסי המטען האמריקנים מסוג C-141 ("סטרליפטר"), בלא שצריך היה להעביר את המטענים בשיטת "גב אל גב" למטוסי "אל-על" או למטוסים החכורים על-ידי ישראל. הציוד שהיה צורך להעביר לישראל נאסף מ-29 מרכזי תחמושת ברחבי ארה"ב - בעיקר מבסיסי חיל האוויר האמריקני - וציוד נוסף נמשך ממלאי הכוחות האמריקניים באירופה.¹⁶

ההכנות המוקדמות, שנעשו במטה MAC על-ידי גנרל קרלטון, והתגייסותו למאמץ של מפקד חיל האוויר, גנרל ג'ורג' בראון, כולל בהשפעה על הדרג המדיני לאשר סיוע לישראל, איפשרו לפיקוד התובלה האווירית לממש במהירות את הנחיית הנשיא. תשע שעות בלבד מרגע קבלת הפקודה עמדו מטוסי המטען מוכנים להמראה. קושי התגלה ביומיים הראשונים למבצע, כשעלה הצורך לגייס מטוסי תובלה

מסוג C-130 ("הרקולס") לשינוע פריטי ציוד קטנים בנפחם, אך קריטיים, לבסיסי היציאה לישראל. הבעיה הייתה נעוצה בכך שמטוסים אלה היו תחת אחריותם של מפקדי זירות (CINCs) ובאחריותו של פיקוד האוויר הטקטי - ולא תחת אחריות MAC. רק ב-15 באוקטובר נמסרו 12 מטוסי C-130 למשימותיו של MAC.

באותו שלב, כאשר מדובר היה ברכבת אווירית, עלה גם הצורך להקים מערך הגנה לאורך נתיבי הטיס האמריקניים. לאורך הים התיכון פרס הצי השישי ספינה כל 300 מייל, ובכל 600 מייל - נושאת מטוסים. למשימת האבטחה גויסו שתי נושאות מטוסים: "אינדיפנדנס" ו"רוזולט". מטריית ההגנה האווירית למטוסי המטען ניתנה עד למרחק של 150 מיילים מקו החוף הישראלי, ומנקודה זו עברה משימת הליווי לאחריותו של חיל האוויר הישראלי.

ב-14 באוקטובר בשעות אחרי הצהריים נחת מטוס C-5 אמריקני ראשון בנמל התעופה בלוד. טיסה זו הייתה למעשה חלוץ להמשך העברתם של כאלף טונות של ציוד מדי יום. ב-15 באוקטובר בשעה 07:00 נחת בישראל קולונל דונלד רוברט שטרובאו (Donald R. Strobaugh), אשר פיקד מאותו רגע ואילך מהצד האמריקני על מבצע Nickel Grass.¹⁷ שטרובאו הקים בלוד את מרכז השליטה הלוגיסטי (Airlift - ALCE)

במהלך 32 ימי המבצע פעלו תחת פיקודו 55 איש, אשר עבדו במשמרות של 12 שעות ביום, ואף יותר מזה, במשך שבעה ימים בשבוע.¹⁸ ראש-הממשלה, גולדה מאיר, שביקרה פעמיים ב-ALCE בלוד, התפעלה מאופן עבודתם של הצוותים האמריקנים, ממסירותם הרבה ולימים אף הדגישה ש"הסיוע האמריקני העניק חיים לישראל".

שירותי הקרקע למטוסים האמריקניים בלוד, כולל תחזוקה ותדלוק, נמסרו לאחריות צוותים מקצועיים של "אל-על". הפריקה של הציוד מבטן המטוסים התבצעה על-ידי צוותים מעורבים, שכללו חיילי מילואים, אזרחים ואפילו מתנדבים בני עשרה, אשר חולקו לחוליות בנות 5-10 אנשים. זמן פריקתו של כל מטוס עמד על כ-30 דקות בממוצע, ומשאיות צה"ל עזבו את השדה עמוסות בציוד החדש כ-90 דקות לאחר נחיתתו של כל מטוס.

במבצע Nickel Grass הועברו לישראל באמצעות הרכבת האווירית 22,305 טונות של ציוד במשך

32 ימים, עד ל-14 בנובמבר. נספרו 421 טיסות של מטוסי C-141, שנשאו 11,632 טונות ציוד ואספקה, ו-145 טיסות של מטוסי C-5, שנשאו מטען מצטבר במשקל של 10,673 טונות.¹⁹ מדובר בממוצע של כ-18 מטוסים אמריקניים מדי יום.

בתכנון התובלות ניתן דגש לחידוש הציוד שהושמד בקרב - ופחות מחשבה הוקדשה למידת הצורך באותו ציוד ולזמינותו. כך למשל 72 פריטים גדולים - ברובם טנקים ותומ"טים - הועברו במטוסי C-5 במהלך 43 טיסות, אך רק ארבעה טנקים מתוך 29 שהגיעו לישראל נחתו בנמל התעופה לפני הפסקת האש.²⁰ ברור איפוא שלטנקים שהגיעו לא הייתה השפעה אמיתית על מהלך הקרבות, וחשיבותם הייתה בבנייה מחדש של סד"כ צה"ל. עד כמה הייתה לדבר חשיבות פסיכולוגית, כפי שכתב "המבקר" האמריקני בדו"ח שלו, קשה למדוד.²¹ כך או כך, ניכר כי ארה"ב לא הייתה מסוגלת למלא את בקשות ישראל במלואן, גם אילו הייתה מתחילה את הרכבת האווירית ביום המלחמה הראשון.

...ובמבט לעתיד

אף שהסביבה האסטרטגית השתנתה לבלי הכר בשלושת העשורים שחלפו ממלחמת יום הכיפורים, מפתה להעריך

קולונל שטרובאו במרכז השליטה ALCE שהוקם בנמל התעופה בלוד

מה עשויים להיות השיקולים המרכזיים שיעמדו בפני ארה"ב בבואה לגבש החלטה בדבר תמיכה צבאית-לוגיסטית בישראל ברגעי מלחמה ומתיחות בעתיד.

מתן סיוע צבאי לישראל בעת חירום הוא אולי הביטוי העליון להתייצבות אמריקנית נחרצת וברורה לימין ישראל. ניתן לשער שעל שולחנם של מקבלי ההחלטות בארה"ב יונח מכלול של שיקולים מתחום הפוליטיקה הפנימית, השותפות הערכית עם מדינת ישראל והמחויבות האמריקנית הבלתי ניתנת לערעור לביטחונה ולקיומה של מדינת ישראל. תפיסה זו תמשיך להיות מן היסודות העמוקים ביותר שישפיעו גם

בעתיד הנראה לעין על אופי ההכרעות בווינגטון באשר לאופן ולמידה של התמיכה בישראל. אולם ניתן להניח שהמשל בווינגטון – כמו כל גורם אחר במערכת הבין-לאומית – יקבל את החלטותיו גם בהתאם לעקרונות הריאליזם המדיני. לכן בבואו לדון בשאלת האישור, העיתוי וההיקף של הסיוע שיישלח

לישראל בעת חירום, הוא יביא בחשבון – כיום כבעבר – מכלול רחב של שיקולים ואת משמעותם האסטרטגית. בעיקר יבחן הממשל אם מתן הסיוע עולה בקנה אחד עם אינטרסים אמריקניים, לאו דוקא אינטרסים של ישראל או של שתדלניה. שיקוליו המרכזיים של הממשל האמריקני יהיו:

■ ההכרה שיש למנוע תבוסה ישראלית בשדה הקרב. כל עוד תניח ארה"ב שתבוסה ישראלית אינה תרחיש סביר כלל ועיקר, ההחלטה על מתן סיוע צבאי תתקבל על סמך שיקולים אחרים. במקרה כזה תהיה ההחלטה, מטבע הדברים, מורכבת הרבה יותר.

■ מידת ההשפעה שיש לעצם מתן הסיוע הצבאי לישראל על יכולתה של ארה"ב לעצב את מרחב המזרח התיכון בעידן שלאחר המלחמה – הן ביכולת לשקם ולתחזק את הסכמי השלום באיזור, הן ברצון לחזק את מעמדה של ארה"ב באיזור והן בצורך למנוע הרמת ראש של שחקנים קיצוניים.

■ הרצון לשמור על אמצעי לחץ

אמריקניים על ישראל (באימתן אישור לסיוע או באמצעות השהייתו) ועל מדינות ערב (במתן הסיוע לישראל). זאת על מנת לשלוט בעימות ולהגיע למצב המאפשר הסדרים בתנאים הטובים ביותר מנקודת מבט אמריקנית.

■ הרצון לשמור על קשר אסטרטגי עם שחקני מפתח בעולם הערבי.

■ מידת מעורבותה של מעצמה נוספת בסכסוך (למשל ניסיון רוסי לנצל משבר באיזור כדי לקנות השפעה בקרב מי שהיו בעבר ה"קליינטיות" הערביות של בריה"מ). משמעות היבט זה בעידן הנוכחי שונה לחלוטין מן ההשלכות שהיו לרכבת אווירית סובייטית בעידן המלחמה הקרה. אך גם כיום עלולות להיות השלכות רבות-משמעות לעצם הגשתו של סיוע בעת חירום מצד מעצמה זרה – מבחינת מעורבותה המדינית במרחב

בעתיד, בצמצום מרחב הפעולה של ארה"ב ובחיזוק ביטחונם של "שחקנים סוררים".

■ האיום על יציבות המחירים בשוק הנפט העולמי.

אין ספק שתהליך קבלת ההחלטות בארה"ב באשר לשאלה אם לתת סיוע צבאי בעת חירום לישראל יביא בחשבון את תמונת המערכה ואת התחזית באשר למשמעות שתהיה להטלת משקלה של

גולדה מאיר עם הצוות האמריקני בנמל התעופה בלוד

ארה"ב לטובת ישראל בזמן לחימה (להבדיל מחידוש מלאים בתום המלחמה). אפשר להניח שארה"ב תמתין עד שיחלפו כמה ימים מפרוץ הקרבות כדי להעריך את מידת הצלחתה הצבאית של ישראל באמצעיה שלה. הנחת היסוד האמריקנית תהיה, מן הסתם, שישראל תזכה בוודאות בניצחון צבאי. על-פי ניתוח זה, הרי שלשאלה אם לסייע לישראל בעוד הלחימה נמשכת, תעדיף ארה"ב שלא להשיב מייד, אלא להמתין לכל הפחות עד שיתבררו תוצאות הקרבות בימים הראשונים למלחמה ומידת הצלחתו של צה"ל ליטול את היוזמה בגזרות הלחימה השונות. היה וידו של צה"ל תהיה על העליונה, יקטנו הסיכויים לקבלת הסיוע במלואו, בעוד שכישלונה של התקפת-הנגד של צה"ל יציב

את ארה"ב בפני הכרח לברר בינה לבין עצמה עד כמה קריטי יהיה הסיוע למאמץ המלחמתי של ישראל ואת ההשלכות של מתן הסיוע על האיזור. אפשר שארה"ב תבחר בחלופת ביניים, שתענה רק על חלק מצורכי צה"ל. הדבר עשוי לנבוע, בין השאר,

מכוונה אמריקנית לשלוט במלאים של צה"ל כאמצעי להשפעה על משך הלחימה; מהיכולת להשפיע על ישראל במהלך המלחמה ולאחריה; ממגבלות של זמינות הציוד ושל אמצעי התובלה; מחישובי הנפחים של תכולת הסיוע; וכמובן – מתוך רצון לתת מענה, גם אם חלקי, לצורך אמיתי של

מתן סיוע צבאי לישראל בעת חירום הוא אולי הביטוי העליון להתייצבות אמריקנית נחרצת וברורה לימין ישראל

- Airlift that Saved Israel**, Thomas Dunne Books, NY, 2002
וגם ישי קורדובה, **מדיניות ארה"ב במלחמת יום הכיפורים**, מערכות, תל-אביב, 1987
2. חנוך ברטוב, **דדו - 48 שנה ועוד עשרים יום**, מעריב, תל-אביב, 1978, עמ' 12-13
 3. ויליאם קוואנדט, **עשור של החלטות**, משרד הביטחון, תל-אביב, 1980. עמ' 192
 4. **שם**
 5. **שם**, עמ' 193
 6. קיסנינג'ר סבר שיש להימנע ממתן סיוע כלשהו לישראל, אם תהיה היענות סובייטית לפניית ארה"ב לשתף פעולה במועצת הביטחון.
 7. **קוואנדט**, עמ' 191
 8. **שם**, עמ' 193-194. על השפעתו הרבה של קיסנינג'ר על דיניץ ראו גם: מתי גולן, **השיחות הסודיות של הנרי קיסנינג'ר**, שוקן, ירושלים ותל-אביב, 1976, עמ' 52-53
 9. **שם**, עמ' 195, 198
 10. גולדה מאיר, **חיי**, מעריב, תל-אביב, 1975, עמ' 313
 11. משה דיין, **אבני דרך**, עידנים, ירושלים ותל-אביב, 1976, עמ' 576, 663
 12. ה-**MAC** היה כפוף במישרין למשרד ההגנה והיה הגורם הצבאי היחיד האחראי למבצעי תובלה אווירית.
 13. General Accounting Office (GAO), **Airlift Operations of the MAC During the 1973 War**, Washington, 16 April 1975, p.7
 14. Patchin L Kennet, **Flight to Israel: Historical Documents of the Strategic Airlift to Israel**, Scott AFB, Ill. MAC, Office of Air Force History, April 30, 1974. p. 5
 15. **קוואנדט**, עמ' 202
 16. **GAO**, עמ' 7-9
 17. צוות ה-**ALCE** בראשותו של שטרובאו אמור היה להגיע בטיסה הראשונה ללוד במטוס C-5, אלא שבשל בעיית מנוע נחת המטוס בלאחס, והצוות הועבר לטיסת C-141 שהגיעה רק למחרת.
 18. למשימה בכללותה הקצתה ארה"ב 689 איש. רובם הועסקו בבסיס לאחס, אחרים בבסיסי חיל האוויר בארה"ב, וכאמור - 55 איש בישראל.
 19. Capt. Chris J. Krisinger, "Operation Nickel Grass Airlift in Support of National Policy", **Aerospace Power Journal**, Spring 1989
 20. **GAO**, עמ' 11
 21. **שם**. הרמטכ"ל המצרי, סעד א-דין שאזלי, כתב בזיכרונותיו על האיכות ועל הכמות של הציוד שנכלל ברכבת האווירית האמריקנית לישראל. אולם הוא עשה זאת כדי להשוות בין מבצע הסיוע האמריקני למבצע הסיוע הסובייטי ולא כדי להצביע על הרכבת האווירית האמריקנית כעל גורם שהשפיע על תודעתם של מקבלי ההחלטות בקהיר. שאזלי, **חציית התעלה**, מערכות, 1988 (מהדורה שנייה), עמ' 199-201. לעומתו טען הנשיא סאדאת כי הסכים להפסקת האש רק בשל הסיוע האמריקני המסיבי לישראל. Anwar Sadat, **In Search of Identity**, Harper & Row, New York, 1978, pp. 256, 260, 290

בעלת ברית בשעת משבר (ולישראל, אפשר לומר בהקשר של מלחמה, יש מעמד מיוחד).

הצטרפות למעגל הלחימה, ולו באופן פוטנציאלי, של מצרים ושל ירדן תציב אילוץ כבד על מקבלי ההחלטות בארה"ב. ברור שארה"ב תפעיל את מלוא השפעתה על מדינות אלה - ובמיוחד על מצרים - כדי להניאן מלנקוט מהלכים מסלימים, קל וחומר מלצאת למלחמה ממש נגד ישראל. אם בכל זאת יפרצו קרבות בגזרה המצרית, יראו האמריקנים מצב כזה כהתרסקות של עיקרון יסודי, שלפיו נהנית מצרים מסיוע אמריקני נדיב ושוטף, המאפשר לצבאה לבנות את כוחו באופן מרשים בעשורים האחרונים, אך רק כל עוד אמצעים אלה אינם מופנים נגד ישראל. בתרחיש כזה סביר להניח שמאותו רגע ואילך ייעצר המשך הסיוע האמריקני למצרים - בין אם בהחלטת ממשל או בכפייה של הקונגרס - ובמשך המלחמה אפשר שתראה ארה"ב הכרח לסייע לישראל כפיצוי לעוצמה המצרית שנבנתה מכספי סיוע אמריקני לאורך השנים, ואשר התבררה, חרף כל ההנחות, כאתגר ברור ומיידי לישראל. גם במקרה זה יש להניח הנחה מחמירה, שהסיוע האמריקני לישראל ייבחן לאור הערכתה הסובייקטיבית של וושינגטון את ההתפתחויות בשדה הקרב ואת משמעויותיהן.

בסיטואציה של הידרדרות אזורית למלחמה (להבדיל ממתקפת פתע) סביר להניח שבכל מקרה ארה"ב לא תאשר הפעלת סיוע חירום לישראל לפני שלב הלחימה העיקרי. הסיבות לכך הן:

- הזרמת תחמושת וציוד לישראל עלולה להיתפס כשלעצמה כאקט מסלים. בשל המעורבות האמריקנית תהיינה למהלך השפעות שליליות ביותר על האיזור ועל יכולתה של ארה"ב להוות גורם מרסן ומפשר, שבכוחו יהיה למנוע את המשך ההידרדרות.
 - אפשר שיתעורר חשש אמריקני פן תעניק ישראל פרשנות שגויה לעצם הנכונות להעביר את סיוע החירום ותראה בכך "אור ירוק" אמריקני לביצוע מתקפת מנע (דהיינו לירות את הירייה הראשונה).
- במציאות הנוכחית, מתוך הבנה של האילוצים הצפויים במתן סיוע אמריקני בשעת חירום, נכון תעשה ישראל אם תשמור בידיה יכולות להכות צבאית כל שילוב של איומים נגדה בלא להסתמך יתר על המידה על סיוע אמריקני בציוד שיהיה זמין ושוטף.

בראייה ישראלית, תפקידה המרכזי של ארה"ב צריך שיהיה בהטלת מלוא כובד השפעתה על מצרים ועל מדינות ערביות אחרות כדי לנטרל כל פוטנציאל להידרדרות נוספת ולהסלמה אזורית. בעידן של איומים לא קונוונציונליים חשוב לישראל שארה"ב גם תשמר את גבולות המערכה בתחום הקונוונציונלי בלבד; ובתום המלחמה רצוי לישראל שתיתן לה סיוע מיוחד בהיקפים גדולים לשם חידוש מלאים ושיקום ההרתעה במחירים שיהיו נסבלים וסבירים למשק הישראלי.

הערות

1. להרחבת הידע מומלצים ביותר לקריאה: Walter J. Boyne, **The Two O'clock War: The 1973 Yom Kippur Conflict and the**

